

HURÛFİLİK VE MÎR-İ ÂLEM CELÂL BİK'İN BİR MEKTUBU

ABDÛLBAKİ GÖLPINARLI

Hicrî 796 yılı zilka'desinin altıncı perşembe günü (29. VIII. 1394), ikindiden sonra Tebriz'e bağlı Alınca'da öldürülen Fazlullâh-ı Hurûfî'nin kurduğu Hurûfîlik, ölümünden sonra halifeleri tarafından, İran'dan ziyâde Anadolu ve Rumeli'de yayılmıştır.

Daha Selçuklular devrinde Baba İlyas adına tertiplenen Babalılar isyânı (638-1240), Anadolu'daki Bâtinî cereyanın devlet idaresi yıkmayı hedef tutacak kadar kuvvetlendiğini bize gösterdiği gibi, Kağı Ahmed-i Niğîdî'nin «El-veledü's-şefik ve'l-hafidü'l-halik» indan, Yunus Emre'nin şeyhi Tapduk Baba'nın çevresinde toplanan ve «Tapduklar» denen zümrenin dahi halk tarafından Mubâhî ve Bâtinî tanındığını öğreniyoruz. Müellife göre göçebeler, Gökborü-oğulları, İlmin ve Turgut boyları, Loluva ilindeki Tahtacılar, bu ildeki mâdenlerde çalışan kömürcüler hep aşırı ve şerîata aykırı inançları gütmekteler.¹ Hiç şüphe yok ki, Tapduk Baba'nın şeyhi olan Saru Saltuk ile Rumeli'ye geçen göçer-evli Türkmenler arasında, bu boylardan ve bu kanaati güdenlerden birçoğu, oralarda kalmış, bir kısmı da sonradan Halil Ece'nin başbuğluğunda Anadolu'ya göçmüş ve Bedreddin isyânına katılanların mühim bir kısmını bunlar teşkil etmiştir². Bugün bile Alevîler içinde, Rumeli'deki Bedreddin Sûfîleri, Simavna Kadısı-oğlu'nu pîr tanırırlar ve Bedreddin ocağına bağlıdırlar.

XV. yüzyılda Âzerbaycan ve İran'ı elde eden Safevîler, İran'da kendilerini Ca'ferî mezhebinin (İsnâ-Aşeriyye) hâdimi gösteriyorlar, dînin zâhirine aykırı inanç güden zümrelere serbestlik vermiyorlar,

¹ Abdülbakî Gölpınarlı, *Alevî-Bektaşî nefesleri*, İstanbul 1963, s. 271-273.

² Bk. Yunus Emre ve tasavvuf adlı eserimiz (İstanbul 1961), s. 29. Barak ve Saltuk Babalar ile Tapduk için bk. aynı eser, s. 17-50.

onları da Sünnîler kadar tehlikeli görüyorlardı. Fakat buna karşılık, Anadolu'yu içten elde edebilmek için gönderdikleri halifeler, Alevilere, Bâtınî zümrelere Safevîleri bir « Mehdi » mübeşşiri, hattâ « İmâm » tanıtıyorlardı³.

Fazlullâh'ın halifeleri arasında, Anadolu'nun birçok yerlerini gezen, rivâyete göre Ankara'ya gelip Hacı Bayram (833/1429-1430) ile görüşmek istiyen, fakat muvaffak olamıyan, nihâyet 807'de (1418), Haleb'de derisi yüzülerek öldürülen ve ölümündeki fecâatle de, şiiri kadar büyük bir şöhret sağlayan Nesîmî ile Tireli Abdülmecîd ibn-i Ferîşteh İzzeddin, Hurûfîliğin Anadolu'da yayılmasında büyük bir rol oynayanlardır. Tireli Abdülmecîd, Fazlullâh'ın halifelerinden Seyyid İshak'ın « *Hâbnâme* » sini, Ebu'l-Hasan-ı İsfahânî'ye atfen türkçeye çevirmiş⁴, yine hurûfîliğe âit « *Hidâyetnâme* » adlı eserini, 838 Rebûlevvelinde (1434) te'lif etmiş⁵, « *Âhiretnâme* »⁶ yi yazmıştır. Aynı müellifin, Fazlullâh'ın « *Câvidannâme* » sini telhîs eden « *İşknâme* » adlı mensûr bir risâlesi daha vardır ki, bu risâle İstanbul'da, XIX. yüzyılda taşbasması olarak bir kaç kere basılmıştır.

Osmanoğulları ülkesinde Hurûfîliği yayan, yalnız bu iki kişi değildir; bu ayrı bir konu olmakla beraber burada, bir kişiden daha bahsedeceğiz.

Konya Müzesi Kütüphanesinde, nr. 1723 'de kayıtlı mecmuada, Fazlullah'ın halifelerinden Seyyid Şerîf, manzum bir mektubunda :

*Likin alelhusûs azîz-i lâtif-sun^c
Yâ'nî semiyg-i Hayder-i Kerrârrâ selâm*

*Bâşed be benegîş tevakku^c ki ez Şerîf
Güyed cenâb-ı câmi^c-i atvârrâ selâm*

*Pir Ahmed u berâder-i cânîş Âydın
On her du râhat-ı dil u efkârrâ selâm*

³ bk. *Alevî-Bektaşî nefesleri* 'nin 6. bölümü : « İran 'a bağlılık », s. 83-88.

⁴ Bir nüshası, İstanbul Üniversite Kütüphanesi türkçe yazmaları nr. 9685'dedir. « *Hâbnâme* »nin 1214 h. (1799) da yazılmış bir nüshası, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî yazmaları nr. 1042'de kayıtlı mecmuadadır.

⁵ Aynı mecmua, 53 b - 73 b.

⁶ Aynı mecmua, 73 b - 93 a.

*Zon pes reved be-zâviye vu bâsed âstan
Gûyed zi bendegân der u dîvârrâ selâm*

beyitleri ile, Pîr Ahmed ile can kardeşi Aydın'a selâm yollamakta (137^b-138^a); başka bir manzûm mektubunda da :

*Arza dih derdmendi-i mârâ
Şevk-ı in cân-ı bî ser u pârà*

*Hâssa der hidmet-i Emîr-i Kebîr
Bîresan şevk-ı in hakîr-i fakîr*

*Fahr-i erbâb-ı fazl Pîr Ahmed
On mueyyed be devlet-i sermed*

beyitleri ile gene Pîr Ahmed 'e selâm göndermektedir (142^a). İkinci mektuptan açıkça anlaşılıyor ki Pîr Ahmed, emîrdir, ebedî devletle müeyyedir. Hicrî 700 sularında (1300-1301) Aydınogulları devletini kuran ve 734 hicrîyedek (1333) hüküm süren Aydın Bey'in adı, 1394'te öldürülen Fazlullâh'ın halîfesi Şerîf'in mektubunda geçemez. Bu bakımdan «Emîr-i Kebîr Pîr Ahmed», Karamanoğullarından olup Fâtih ile çağdaş bulunan ve Karaman ülkesinin, Osmanogulları devletine ilhâkından sonra 874'te (1469) kardeşi Kâsım ile müştereken saltanata kıyâm eden, nihâyet 880'de (1475), Şam civarında ölen Pîr Ahmed olsa gerek⁷. Pîr Ahmed'in Kâsım, İshak, Alâeddin, Süleyman ve Nûre Sûfî adlı beş kardeşi vardır⁸.

İhtimâl bunlardan birinin bir adı da Aydın'dır: yahud da bu Aydın, sulbî kardeş değildir de, ilk mektupta zikredildiği gibi, bir «can kardeşi»dir.

* * *

Osmanogulları ülkesinde, Hurûfilîğin saraya kadar nüfuz ettiğini görüyoruz. Fahrreddîn-i Acemî (865/1460), pâdişâhın Hurûfilere temâyülünü vezir Mahmud Paşa'dan (879/1474) duymuş, şeriat adına nüfûzunu kullanarak Hurûfilîleri, Edirne'de, Üç-şerefeli câmi'in müderrisi bulundur-

⁷ Halil Edhem, *Düvel-i islâniye*, İstanbul 1927, s. 298- 299.

⁸ Halil Edhem, *Karamanoğulları hakkında vesâik-i mahkûke*, s. 48.

ğu anlarda diri-diri yaktırmıştı⁹. Latîfî, «Tezkire» sinde, Temennâyî'den bahsederken bu olayı anlattığı gibi¹⁰, Hâmidî de, Osmanlı ülkesinde ilk yazdığı kasidede bu olayı belirtir¹¹. Bu çok şiddetli te'dîbe, hele Yavuz'un, Anadolu'daki bütün Şîf-Bâtınî zümreleri imhâ etmek ve Bâtınlığın kökünü kazımak gayretine rağmen Kalenderî, Abdâl, Câmî, Haydarî gibi adlar altındaki zümrelerin, fa'âliyetlerine devâm ettiklerini Kanûnî devrinde, Kalenderân-ı Râfızîyân'ın zâviye ve hânîkahlarının yıkılmasından ve kendilerinin, Osmanlı diyârından sürülmelerinden anlıyoruz¹².

* *
*

Şimdi sunacağımız vesîka da bu devirlerde Hurûflüğün ne kadar yaygın olduğunu gösterir. Bu, XVI. yüzyıl şâirlerinden ve devlet ricâlin-den olup 982 hicrîde (1574-1575) vefât eden Celâl Bik'in manzum bir mektubudur. Ahdî (1002/1593-1594), Celâl'in Manastırlı olduğunu, tasavvuf meyli olup mutasavvıfâne eş'ârı bulunduğunu, «*Sa'd ü Saîd*» adlı munâzara yollu bir kitabı ile manzum «*Avâmil şerhi*» ve «*Hüsn-i Yûsuf*» adlı bir kitabı olduğunu söylüyor. Beyânî (1006/1598), Mîr-Alemlik rütbesine kadar çıkmışken "bir sebeble şeref-i sohbet-i pâd-şâhîden mehcûr" olduğunu bildiriyor; fakat bu sebebi belirtmiyor. Hasan Çelebi (1012/1603), "Kalenderân-ı tarîkat" ile diyâr-ı Arab ve Şam ve Haleb seyâhatinde, Hama Beyi Ca'fer Çelebi'ye intisâb ettiğini, bu sûrette yükseldiğini, Riyâzî de (1054 h.—1644), "Bâzı cerâim isnâdı ile meclis-i pâdşâhîden" dûr olduğunu söylüyor. Fâizî (1031/1621), alelusûl birkaç parça şiirini alıyor. Âlî (1008/1599), bize bu zâtın nazardan düşmesindeki sebebi açıklamaktadır: Adı Hüseyin, mahlası Celâlî olan bu şâir, Manastırlıdır. Tımar sâhibi olup Şam ve Haleb'e gitmiştir. Hama sancak beyi ile âşinâlık peydâ etmiş, pâdişah lalâlığına nâil olmuştur. Selim II devrinde Emîr-i 'âlem olmuşken vezîr-i 'âzam ve dâmâd Muhammed Pâşâ-yı Tavîl (Sokollu; ölm. 987/1579, Bk. Hadîkatü'l-vüzerâ, İstanbul, 1271, s. 32-34), Ebu's-Suûd (982/1571)

⁹ *Şakayık-ı nâcîmâniye tercümesi*, İstanbul 1269, s. 81-83; Hasan-Beyzâde, *Tarih*, 78 b.

¹⁰ İstanbul 1314, s. 110-111.

¹¹ *Küllîgât-ı Dîvân-ı Mevlâna Hâmidî*, (nşr. İ. H. Ertaylan), İstanbul 1946; 884 ramazan evâsıtında yazılmış nüshanın tıpkı-basımı, s. 234 ve Önsöz, s. 10.

¹² *Nişancı tarihi*, İstanbul 1279, s. 231-232.

ve Şeyh Nûreddin-zâde ile (981/1574) husûmeti vardır. Âlî, pâdi-şâha mukarrebken, "ba'zılar kavlince reddine bâis, Fazl-ı Hurûfî'nin *Câvidân* nam mecmûa-i muzahrafâtına rağbetden hâdis oldu" sözleri ile gözden düşmesinin sebebini bildiriyor. Celâl, Şam'a beylerbeyi ta'yîn edilmişken azlediliyor; sılasına gitmesine izin veriliyor. Yolda, ikinci konakta:

*Bû çeşm-i hun-feşânım giryân olub kalur mı
Seyl-i sirîşkim âhır ummân olub kalur mı*

matlâ'lı bir gazel yazıp gönderiyor. Birkaç gün sonra:

*Bunca feryâdım işitdin dîmedin dâd ideyin
Sen ki dâd itmeyesin ben kime feryâd ideyin*

matlâ'lı bir gazel yazıyor¹³.

* *

Celâl Bik'in «*Hüsn-i Yûsuf*» adlı manzum risâlesinin bir nüshası, İstanbul Üniversite Kütüphanesi TY, nr. 1872 'de, Rıza Paşa kitapları arasındadır. Bu eser Selim II adına yazılmıştır. Mukaddimede:

*Şâhdur anladam anı nice şâh
Hilkati nûr cismi zıll-i İlâh
Ya'ni Sultan Selîm-i âlî-baht
Şeh-sûvar-ı semend-i pâye-i taht*

'beyti ile bunu belirtiyor (8^b). 250 beyitlik mukaddimeden sonra, «*Me-hâsin-i mahbûb-ı bînâzîr*» faslında güzelin, «*kâkûl, zülf, cebîn, ebrû, çeşm...*» gibi mehâsinini, bu sözleri «redif» yaparak gazellerle vafsediyor ve kitabını, bir kıt'a ile bitiriyor. 63 küçük yapraktan meydana gelen bu kitap onun, zamanındaki şâirler arasında kuvvetli bir yeri olduğunu gösteriyor. Dîvanını bulamadık; belki bir gün buluruz. «*Hüsn-i Yûsuf*» un mukaddimesindeki:

¹³ *Künhü'l-ahbar*, Üniversite Kütüphanesi, TY. nr. 5959, 459^a.

*Vech-i Âdemdür ahsen-i takvîm
Fehm ider ancak anı kalb-i selîm*

*Âdemi bilmez olmayan âdem
Ya'ni bû sırra olmaz mahrem*

*Sırr-ı esmâ semâda mücmeldür
Vech-i Âdem'de hem mufassaldür*

beyitleri (6^{a-b}), onun inancını belirten beyitlerdir.

Celâl Bik, metnini sunduğumuz manzum mektubu da herhalde, kendisine Hurûfî denmesi dolayısıyla ve bu menkubiyet devresinde, yahud da biraz önce yazmış, Vezîr'e; Ebu's-Suûd'a, Nûreddin-zâde'ye, belki bir sûretini de pâdişâha göndermiştir.

Bu mektuba, iki mecmuada rastladık. Bu mecmuaların biri Konya Müzesinde, Abdûlbaki Gölpınarlı yazmaları arasında, nr. 71'de kayıtlı mecmuadır.

Bu mecmua, mıklâpsız meşin ciltle ciltlenmiş, fersûdedir ve birçok yerleri okunamaz bir hale gelmiştir. 19 x 11, 5 eb'âdındadır ve 99 yapraktır. Yazı, 14 x 7, 4 kısmını kaplamakla beraber, yan taraflarının yukarı, aşağı, sağ ve sol kısımları da mâil olarak yazılıdır. Yazı güzel bir nesihtir. Başlıklarda, şiirlerin kimlere ait olduğu surhla yazılmıştır. Her sahifede 23 satır vardır. 1a-3a ; 42 a - 46 b - 58 a ; 79 a - 90 a - ve 92 a - 99 a yapraklarında, ayrı yazılar ile yazılmış şiirler var. Öbür yapraklar, aynı nesihle yazılıdır. 3 b - 22 b de, Ârifî, Garîbî, Âlî, Rûhî, Gazâlî, Nûrî, Zâtî, Askerî, Hayâtî, Gubârî v. s. nin tercîlerü vardır. Bunların arasında, «Tercî-i bend-i Celâl Bik», 12 a - b yapraklarında yer almaktadır. Tercîlerden sonra Kânî'nin Kanûnî'ye arzı, Taşlıcalı Yahyâ'nın tercî'i, Edirneli Vâlihî'nin «Şikâyetnâme» sîi Rahmî'nin, Yenişehir güzelleri hakkında bir «Şehrengiz» i, Sâî'nin Sâ-nî adlı birisinin ilhadı hakkında «Hikmetnâme» adlı bir mesnevîsi, Azîzî'nin tercî'i, tarihler, Kânûnî'nin oğlu Mustafa Sultan'a, Kanûnî'ye şehzâdelere mersiyele, onlardan sonra müseddesler ve kıt'alar gelmektedir. Tarihler arasında, Bâkî'nin Kâ'be kadısı oluşuna, Ebu's-Suûd'un ölümüne, Bâyezîd Sultan'ın İran'da dört oğlu ile öldürülmesine, İskender Çelebî'nin çeşmesine, Karadefterdar'ın Budun beylerbeyi oluşuna, Sultan Süleyman'ın, Selim II' in tahta geçmesine ve daha bir çok önemli

onlar, 933 ile 1043 arasında (1526-1633) dır.
1-27 a yapraklarında yer almıştır.

* *

l Üniversite Kütüphanesinde, Türkçe yaz-
ayıldır. 20 x 12, 8 eb'adında olan bu mec-
dir, Bu mecmûada Mîr-Hond tarihinden bâzı
eri, Tâlibî adlı bir şâirin Çivizâde'ye (995/
ttâr'ın «*Mansûrnâme*» sinden bir parça,
esi risâlesi, gazeller, tahmisler v.s. vardır.
şu ketebe var :

انتخاب کردم از منصور نامه تمام شد این نظم
شریف بعون الله تعالی در شهر قسطنطنیه در ماه
جمادی الاولى فی ۳ در وقت بعد العصر
حرره الفقیر سلیمان الاورنوسی ۹۹۴
رحم الله تعالی
ولوالبیه

Bu mecmûda Celâl Bik' in mektubu, «*Kasîde-i Celâl Bik
mavvarallâhu kabruhû*» başlığını taşımaktadır. (78 a - 79 b yap-
raklarında).

Görülüyor ki, her iki mecmûa da aynı yüzyıla, Celâl Bik'in yaşadığı çağa âiddir ve bu bakımdan cidden değerlidir. Celâl Bik, bu mektubunda Bâyezîd'in, o kadar yüce mertebesi olduğu halde yedi kere sürüldüğünü, Mevlânâ'nın, «etrâk» tâ'nından, yâni kaba-saba, köylükentli kişilerin kınamasından dertlere düştüğünü söylemekte (beyit, 12-14), kendisine rafz isnâdının iftirâ olduğunu bildirmekte, ondan sonra:

*Ehl-i Hakk'a Hurûfidür dirsın
Sen ki 'ilm-i ledünde kâsırsın*

*Vâkıf oldın mı sen Hurûfî nedür
Mushafun cevher-i hurûfî (zurûfî) nedür*

*Nûr'dur ismi vü sıfâtı anun
Müfredâtı mürekkebâtı anun*

*Şübhe yok olduğunda Şeytânî
Kadh idenler hurûf-ı Kur'ânı*

*Böyle mi oldu ragbet-i Kur'ân
Be karâ yüzli lâ'netî şeytân*

*K'ana mensûb olan olur zındîk
Nûr-ı Kur'ân'a bu midur tâsdîk*

*Hamdû lillâh akîdemizdür hûb
Harf-i Kur'ân'a olmuşuz mensûb (b. 66-72)*

beyitleri ile Hurûfî olduğunu müevvelen ıkrâr etmekte, hattâ Hurûfiliğin müdâfaasını yapmaktadır.

*Yüzünü yur vuzû ile ahmak
Gusl ile hiç olur mu kâra taş ak*

beytinde hem bir cinâs yapmakta, hem abdestin remizleri olduğunu bildirip gene inancını belirtmekte (b. 83) :

*Bunca tâat kıarsın iy gammâz
Nedürür anladın mı sırr-ı namâz*

beyti ile de aynı inancı kuvvetlendirmekte (b. 84), 86. beyitte, Hurûfîlerin en kuvvetli dayanaklarından biri olan ve "Mi'râc gecesi, rabbimi, kıvırcık saçlı, bıyıksız, sakalsız bir delikanlı şeklinde gördüm" meâlinde bulunan hadîse işâret etmekte, kendisine « ışık » denmesini, gûyâ reddetmekle beraber :

*Işık olmak yiğ olmadan eşsek
Hardan ebterdürür murâyî ne şek*

beyti ile (b. 93) « ışık » olmayı da kabûl eylemektedir¹⁴.

* *

¹⁴ « I ş ı k » için bk. *Yunus Emre dîvânı* (nşr. A. Gölpınarlı), İstanbul 1948, c. II-III, 677-679.

Birinci mecmûadaki tercîʿ, beş benddir; her bendi, onbir beyittir ve tercîʿ beyti:

*Âb-ı Hayvan mısın nesin ey mey
Lâʿl-i cânân mısın nesin ey mey*

beytidir. Kanûnî'nin zamânında Selim II'in padişah olacağına dâir Ahdî ve Âşık Çelebi'de (979/1571) bulunan ve belki de Selim II zamânında rütbesinin yükselmesine sebep olan şu kıt'a da, bu mecmûada mevcuttur (91 a):

*Dün gece vâkıʿamda bir pîre
Didim ey şeyh-i âkıl ü dânâ*

*Hazret-i pâdşâh-ı devrânın
Penç şehzâdesî ki var zîbâ*

*Biri bebr ü birî peleng biri şîr
Biri Sîmurg u bîrisî Ankâ*

*Kangısı tâc u tahta mâlik olur
Kangısudur cihanda Hızr-ı bakâ*

*Bana bû sırrı dîdüm iʿlâm it
Didi Hayrû'l-umûrı avsatuhâ*

* *

Celâl Bik'in sülûs ve nesih yazılarını Şeyh Hamdullâh'tan temesşuk etmiş bir hattat olduğunu da kaydedip ¹⁵, onun hâline pek münâsib ol an şu:

*Hallâk-ı cihan âleme kıldıkda tecellî
Her şahsı birer hâl ile kılmış mütesellî*

beytini de yazarak mektûbunun metnini veriyoruz:

¹⁵ M ü s t a k i m z â d e , *Tuhfe-i hattâtin*, İstanbul 1928, s. 178.

Be - tarîki'l - mesnevî Mîr-i ʿalem
 Celâl Bik'in Vezîr-ı âʿzam ve Müftî-i
 Ekrem ve Nûrüddîn - zâde'ye ictirâz ve
 cevâbıdur ki zikrolunur ¹

25 a

- 1 *Yine iy dil cevâba ol hâzır* (Ü. 78 a)
Ehl-i Hakk'a Hudâdurur nâzır
Sahara sihrüdü suâl-i hasûd
Yed-i beyzâ katında hod mevcûd
Sihr-i Firʿavn itmesün seni zâr
Eyle suʿbân-ı şî'rüni ızhâr
Olmasaydun nihâl-i ber-hordâr
Taş atar mıydı sâna her cerrâr
Hâlet-i dehr özge hâletdür
Gâh şâdiyy ü geh melâletdür
Geh birî gâh birî gâlibdür
İkisî birbirîne mûcibdür
Ehl-i hikmet bu hâlete câzım
Şâd u gam birbirîne müstelzim
Ya'ni Nümrûd'ı eylesem² teslîm
Anlanılmaz makâm-ı İbrâhîm
Lecc-i Firʿavn'e düşmese Mûsâ
Olmazdı asâsı ejderhâ
- 10 *Ger Ebû-Cehl olmasa mürted*
Zâhîr olmazdı mu'ciz-i Ahmed
Evlîyâ hod belâya hâzırdur
Lûtf-ı Hak mübtelâya nâzırdur

¹ Bu başlık, bizim mecmûamızdadır; Üniversite Kütüphanesi nüshasında (= Ü)
 «Kasîde-i Celâl Bik navvarallâhu kabrahı» başlığı var (78 a).

² eylese: Ü.

Hazret-i Bâyezîd-i Bîstâmî
 Anılırken hulûs ile nâmı
 Kıldılar yeddi def^a tard-ı bilâd
 Dâd ahmakların elinden dâd
 Yine Munlâ Celâl-i Rûmî hem
 Ta'n-ı etrâkden³ olub pür gam
 Sâlikin⁴ bîri eylemiş nâçâr
 Bu⁵ azîz-i cihandan istifsâr
 Evliyânın merâtibin kadrin
 Derecâtın zehâyirin sadrın
 Dimiş ol nükte-dan o serverdür
 Münkiri kangısınun ekserdür.
 Sicn-i mü'c mindürür fenâ dünyâ 25 b
 Ehl-i Hakka zebânîdür a'dâ
 Şol zaman bulur ehl-i dil tevîfîk
 Kıla inkâr⁶ bir nice zındîk
 20 Müşkil olur bir îki bed-sîret
 Dahl ide ehl-i Hakka bî-illet
 Cehldür cehl halkı münkir iden
 Kîbrdür ehl-i ilmi müdbir iden
 Câhil ahvâle olımaz vâkıf
 Ârifün hâlini bilür ârif
 Cem^c olub ba'z-ı münkir-i bîhad
 Kimisî müsnid ü kimî müsne'd
 Bize dahl ü taarruz itmişler (Ü. 78 b.)
 Cümle semt-i⁷ dalâle gitmişler
 Nükte-perdâz zann⁸ u gıybetde
 Lik İblîs gîbi gaybetde

³ İdrâkden (Doğrusu bu olsa gerek. «etrâkden» olursa, kaba-saba, köylü tâifesinden mânâsına gelir).

⁴ Sâlik: Ü (yanlış; vezin düşer).

⁵ Bir: Ü (yanlış olduğu meydanda).

⁶ İkfâr: Ü. (Doğrusu bu).

⁷ ü: Ü.

⁸ ta'n: Ü.

Cin gibi kendüler nihân olmuş
 Habs-ı tıynetleri iyân olmuş
 Eylemişler bir iki nâ-hemvâr
 Yine kendü sıfatların ızhâr
 Nice bühtanlar eyleyüb isnâd⁹
 Sebs idüb gâh rafz u gâh ilhâd
 Biz de bu cümleye hitâb idelüm
 Ana¹⁰ bil-gayb ile itâb idelüm
 Alan olsun söz ortanun şâhım
 Ahz ider hissesîni bed-hâhın
 Kaşâgu ele âlalum yârân
 Kocunur yâğırû olan hayvân
 Bab-ı sultan ki ka'r-ı deryâdur
 Südde-i Kâ'be-i muallâdur
 Bahr perr-i megesle zehr olmaz
 Bir hatâyîle kîşi kahr olmaz
 Kâ'be ise zünûbâ râfî'dur¹¹
 Nass-ı kâtî beyan-ı vâkî'dur
 Ger gedâ ger fakir u ger bî-dîn
 Dâhil olduğu günde olur emîn¹²
 Kîmyâdur ekâbirin nazarı
 Zer iderler nigâh ile mederi
 Bir kemal ehli kat' ider pâye
 Ola¹³ zıll-î Hudâya hem-sâye
 Nice yıllar musahâbetde ola
 Rûz u şeb zıll-î¹⁴ âfiyetde ola
 Kurb-ı sultan mukarrib-i Hak'dur
 Ana îren veliyy-i mutlakdur¹⁵

⁹ «İşhâd» yazılmış, kenara «isnâd» olarak çıkılmış ve bir «Sah» konmuş : Ü.

¹⁰ Recm : Ü. (Doğrusu bu).

¹¹ Zünûbe dâfî'dur : Ü.

¹² Bizde, kâğıdın yırtık yerine bir kâğıt yapıştırılmış : bir önceki beyit **tamamile** örtülmüş ; bu beytin de birinci mısraı, son kelime müstesnâ, kâğıdın altında **kalmış**.

¹³ Olsa : Ü.

¹⁴ İzz ü : Ü.

¹⁵ Bu beyit Ü. nüshasında yok.

- 40 *Ana dahl itmek isteyen hardur
Ne şek ol hâr¹⁶ hardan ahkardur
Şâhlar mazhar-ı velâyetdür
Kavl ü fi'li kamu kerâmetdür
İltifât eylemezler insâna
Anı vaz^c itmeyince mîzâna
Olmasa bir kişide isti'dâd
Şâh ile olmaz ârasında vedâd¹⁷
Bu taarruz karîn-i sultâna
İltir ol nâ-şinâsı¹⁸ küfrâna
Nazar-ı şâhdu bulur mı sedâd
Olmayan hilkatinde isti'dâd
Şâhlar hem-rikâbına taş atar
Kime tokınur anlamaz ol har
Kendü re'inde anların hâşâ
Kangı güstâh idermiş istiğnâ
Eyleyen kendü nefsinî tekmîl
Pâdişâhı¹⁹ kılur mı hiç techîl
Ola bir karn²⁰ işiğinde 'abid*
- 50 *Anı fehm itmemekdür emr-i ba'id
Bir karâ câhil ebter-i²¹ murdâr
Fehm ide görmedin anun nesi vār (Ü. 79 a.)
Şükr ü insâf bir ganîmetdür
Rafz u ilhâd küfr ü ni'etdür²²
Kîne hâşâ ki dîne nâfi' ola 26 a
Bâ-husûs emr-i gayr vâki' ola
Şer' ile kıssa k'olmaya müsbet
Sû-i zann eylemek virür zillet*

¹⁶ «hâr» sözü bizde yok.

¹⁷ Bu beyit, Ü. de yok.

¹⁸ Nâsipâsı : Ü.

¹⁹ Pâdişâhın : Ü.

²⁰ Ola yıllarla : Ü.

²¹ Ebter-i : Ü.

²² Fikr ü ilhâd küfr ü ni'etdür : Ü.

*Şübhe yokdur bunâ ki âsim olur
Har-i Deccâl gibi nâdim olur*

*Asl-ı nîk ehli²³ bil hatâ itmez
Kâfere mü'min iftira itmez*

*Mü'mine hod hatâ demek kâfir
Haml-i mü'min salâhadur zâhir*

*Sû-i zandan ibâ ider mü'min
Tutmaz²⁴ okuduğın o müstahsin*

*Budur ahlak-ı bed hakikat-i hâl
Ulema kavmi ola mâil-i mâl*

*Mühlikât ehline sıfât-ı kerîm
Şîr-i²⁵ şekker görine mâl-ı yetîm*

60

*Hîle-i şer'a vakf ola takvâ
Zaleme kavline uya fetvâ*

*Vâiz u şeyh kapu kapu geze
Bize miskinler içre ola meze*

*Lâzım îken musâlahat ilkâ
Halka şirretle eyleye igvâ*

*İy muhallid murâiy ü tarrâr
Ehl-i irfânı eyleme inkâr*

*Ne hulûsın ne hod var ihlâsın
Meylin ikbâlinedür eşhâsın*

*Hîle vü hud'adur işün mutlak
Sende hâşa k'ola mahabbet-i Hak*

*Ehl-i Hakk'a Hurûfidür dirsın
Sen ki ilm-i ledünde kâsırsın*

*Vâkıf oldun mı sen Hurûfî nedür
Mushafun cevher-i hurûfı nedür²⁶*

*Nûrdur²⁷ ismi vü sıfâtı anun
Müfredâtı mürekkebâtı anun²⁸*

²³ Asl-ı bed : Ü.

²⁴ Dutmaz : Ü.

²⁵ Şîr ü : Ü.

²⁶ « Mushafun cevher-i zurûfı nedür » olsa gerek.

²⁷ Nâr : Ü. (Vezin bozuk).

²⁸ « Müfredât ü mürekkebâtı anun » olması gerek.

- Şübhe yok olduğunda Şeytânî
Kadh idenler hurûf-ı Kur'an'ı*
- 70 *Böyle mi oldu ragbet-i Kur'ân
Be karâ yüzli la'netî şeytân
K'ana mensûb olan olur zındîk
Nûr-ı Kur'ân'a bu midur tasdîk
Hamdû lillâh akîdemizdür hûb
Harf-i Kur'ân'a olmuşuz mensûb
Sen ki mensûbsın bu dünyâya
Olmadun râzı sırr-ı esmâya
Rûz-ı mahşerde cem'ola insân
Nâmelü nâmesi ola fermân
Gele yevmü'l-hitâb fasl u beyân
Yevme tüble's-serâir ola 'iyân
Kendözin²⁹ mü'mîn anlayan kâsır
Göre dünyâ-perest bir kâfir
Sen nice anlamışsın iy bed-hû
Sırr-ı tâ'at nedür ya sırr-ı vuzû'^c
'İlm bünyâdıdır³⁰ furû' a'mâl
Bî-'ilim her 'amel zılâl-ı hâyâl³¹ (Ü. 79 b.)*
- Sana bû sırrı açmamış üstâd
'Amel ü kavlün oldu bî-bünyâd*
- 80 *'İlm-i zâhir 'amelden akdemdür
'İlm ile her 'amel müsellemdür
'Amele 'ilm vâcib ü lâzım
İkisî birbirîne müstelzîm
Köre benzer mukallid î mânı
Dikile birbirîne dâmânı
Yüzünü yur vuzû' ile ahmak³²
Gusl ile hiç olur mı kâra taş ak*

²⁹ Kendüsin : Ü.

³⁰ Bünyâddur : Ü.

³¹ Bî 'ilim her 'amel dall u dalâl : Ü.

³² Yüz yumak yok vuzû ile ahmak : Ü.

Bunca tâ'at kılursun iy gammâz
Nedürür anladın mı sırr-ı namâz

Kişi mahbûbın anda bulmakdur
Ya'ni mi'rac-ı mü'min olmakdur

Munkat'ı ola kavm-ı nâşîden
Ala hisse «Ra'aytu rabbî» den

Tûr-ı Sînâ³³ Hak'ın 'inâyetidür
Râfizıyy u Yezîd lâ'netidür

26 b.

Çehâr Yâr'un muhibbigüz biz ezel
Bize isnâd-ı rafz ider ol kel

Surh-ı ser dir fulâna ol 'âmî
Kendünün surh-ı ser iken nâmı

90 Gâh mulhiddürür dimiş geh ışık
Çeşm-i huffâşa ibtilâdur ışıık

Işık olmamışuz Hudâ 'âlim
Bize bühthanlar itmiş ol zâlim

Oldı senden bu iftirâ sâdır
Biz ışık olalum sen ol kâfir

Işık olmak yiğ olmadan eşşek
Hardan ebterdürür murâyi ne şek

Kimden işitdi ola yuf borusın
Âhiretde vire anun sorusun

Cünbüş-i merd halka rûşendür
Söyleyen zîr-i perdeden zendür

Erligün sen Celâli kıl ızhâr
Kahbe zenler zuhûr ider nâcâr

Fahr-i 'âlem buyurmuş 'alel-ıtlâk³⁴
Sûretu kesresil-vifâkı nifâk³⁵

Er odur kim ola garaşdan pâk
Ketm ider hakkı şirret-i etrâk

Er olanlar ere olur³⁶ başa baş
Karılar eyler ittifâki savaş

³³ Tavr-ı Sünnî : Ü. (Doğrusu, karîneden de anlaşılıyor ki, budur).

³⁴ Fahr-i âlem dimiş 'alel-ıtlâk : Ü. (Bu doğru ; bizimkinde vezin bozuluyor).

³⁵ « nifâk » yerine « şikâk » : Ü.

³⁶ Merd odur ki ola ere başa baş : Ü.

- 100 *Ben ki bir müstmend dervîşem
Gonce veş hâr-ı gamla dil-rîşem
İ'tikâdım budur ki ʿâbid olom
Sünniy ü mü'nün ü muvahhid olan
Her kişîye suâl vâriddür
Bahs-i şerʿa cidâl fâsiddür
Şübhesî olan eylesün tahrîr
Kibr idense eylesün tahrîr³⁷
Rû-be-rû olmasa eğer husamâ
Fasl olunmaz husûmeti şerʿa
Merd baʿde's-suâl ʿâlim olur
Sûʾ-i zann ile herkes âsim olur
Gıybet-i nâs³⁸ emr-i mûhişdür
İftirâ hod hatâ-yı fâhişdür³⁹
Budurur müceb-i ʿazâb-ı elîm
Niyyet-i katl-i nefis ifk-i ʿâzim
Vechi yok bir murâyi-i güm-râh⁴⁰
Gûş-ker dum-burîde bir rûbâh
Bu maqûle suâl ide şâha
Taʿn iden⁴¹ âftâb ile mâha*
- 110 *Tîg ile kazıyub başı kelini
Kesme îder⁴² elîni vü dilini
Pâdşâha k'ola hitâbı anun
Segf-i kâtî gerek cevâbi anun
Mülk turmaz ʿadâlet olmayıcak
Söz tutulmaz⁴³ siyâset olmayıcak
Dinle pendüm Celâlî⁴⁴ âgâh ol
Yola gir ehl-i ʿışka hem-rah ol*

³⁷ Kibr iden ye eylesün tahrîr : Ü.

³⁸ Gıybetü'n-nâs : Ü.

³⁹ Bu mısra yok; unutulmuş : Ü.

⁴⁰ Murâyi vü güm-rah : Ü.

⁴¹ Taʿn ide : Ü.

⁴² Kesmelerdür : Ü.

⁴³ Dutulmaz : Ü.

⁴⁴ Celâl : Ü.

- Menzile azm it eyleme ârâm*
Zarar ırgrmesn sanâ ded ü dâm
İsm-i a'zam olursa fevz ü necât
Ne gezend ırgrr sana haşerât
Nice crmn nice gnâhun var
Subh ile şâm sz u âhun var
Bâr u bngâhunun nihâyeti yok
Crminn fikr olunsa gâyeti yok
Şehre gelmiş yatur nice har-vâr
Hele tahmîle bir nice har vâr
Yoğiken b yke tahammlmz
Bize virdî gınâ tevekklmz
120 *Hara muhtâc iken hele b kez*
Hamd lillâh ki hardan it⁴⁵ eşmez
Geliniz sıdk ile dâ idelm
Hâlıkâ hamd ile senâ idelm⁴⁶
Vire insâf anlara Bârî
Mahvola şirret ile inkârı
Şeytanat zâil ola câhilden
Ehl-i dîl kurtıla erâzilden
Szleri hak ise mesâb olalar
İki âlemde kâm-yâb olalar
İftirâ ise olalar mağbn
Rz-ı mahşer ebed mel'n⁴⁷
126 *Bu murâda icâbet ola karîn*
Ehl-i insâf olan disn âmîn

⁴⁵ At : Ü.

⁴⁶ Ü. de bu beyit, son beyittir ; bundan sonraki beş beyit yoktur, belki de ortadan bir kerrâse dşmştr.

⁴⁷ Vezin dşk : « Rz - i mahşer olup ebed mel'n » olsa gerek. Bir kelime unutulmuş.